

НА ЈЕДНОМ ОД КРАЈЕВА ЕВРОПЕ

Уколико се од Лисабона упутите ка северозападу, на удаљеност не већу од 30-ак километара, ступићете на тло једног од тринаест заштићених паркова природе који се налазе на простору Португалије. Како је до сада на територији Португалије проглашен само један национални парк Пенета-Гереш (Peneda-Gerês), несумњиво значајна, комплексна, уникатна, али и потенцијално угрожена природна богатства ове државе заштићена су и кроз систем паркова природе. Један од њих јесте и парк природе Синтра – Кашкаиш (Sintra – Cascais), заштићен на површини од 145 km² још 1981. године, кроз чије природне и културне разноврсности и знаменитости путујемо.

Природно језгро заштићеног подручја чини гранитни масив Синтра (Serra de Sintra) који се простира правцем исток - запад на дужини око 16 km. Настао у бурној геолошкој историји пре приближно 90 милиона година, овај еруптивни масив представља окосницу за накнадно ерозивно деловање моћног океана и многих речних токова, од којих је сигурно снага реке Тежо најзначајнија. Иако се највиша тачка масива Синтра налази на само 529 m надморске висине (врх Cruz Alta), она се маркантно и интригантно издваја из окружујућег уравниног пејзажа и подстиче посетиоце да га обавезно „освоје”. Под условом да врх Високи крст освојите по ведром дану, погледом можете да обухватите пучину Атланског океана на западу, скоро бескрајно широко естуарско ушће реке Тежо на југу, као и густо насељене пределе на истоку и северу које указују да су привлачна моћ блиског Лисабона и употребна вредност плодног земљишта добро препознати као предности за формирање густе мреже бројних мањих насеља.

Ка мору најистуренији део полуострва јесте рт Рока (Cabo da Roca). Он је уједно и најзападнија континентална тачка европског копна. На ту чињеницу посетиоце упућује и једноставан споменик на којем су сем записа о географским координатама ка океану најистакнутије тачке овог рта, 38°47' N и 9°30' E, уклесани и стихови чувеног португалског песника Луиша Камоеша из 16. века: „*Овде где се земља завршава, а почиње море*”.

Са његових усправних литица, високих и до 140 m, упућујемо поглед ка наизглед безграничној и у игри ветра и таласа непрестано немирној и бучној води Атлантског океана. Још из доба Римског царства, овај рт је представљао важну реперну тачку (Promontanum magnum) ка којој су се оријентисали морепловци. Записано је да се иза овог рта налази Месечева планина (Lunae Mons), према легенди уточиште богиње лова и Месеца Дијане која је живела у побрђу Синтре. И током доба великих географских открића рт Рока је имао важну улогу. Представљао је тзв. стену Лисабона, односно маркантан природни путоказ морепловцима да су надамак тог значајног, богатог и инспиративног града. У функцији осматрања прилика на пучини, још од 1772. године када је изграђен, налази се и данас у функцији, светионик, достојанствено усправан и усамљен, пркосећи честим временским непогодама и непрестаном хуку морских таласа.

Еродиране снажним таласима Атлантског океана, вертикално из морске пене издижу се стрме обалске стране, разнобојних и по облику маштовитих стеновитих плећа. Упечатљиву визуру недалеко од најистуренијег рта има и тешко приступачна вертикална група стена, чаробна у својој стамености и неочекиваној црвеној боји пешчара, која издалека делује као да брижно бди над меком пешчаном плажом и штити је од снаге и беса силовитог океана. Локалитет познат као Медвеђа стена (Pedra da Ursa) атрактиван је део не само геоморфолошког наслеђа овог парка природе, већ и локалних предања. Према легенди, након периода оштре и хладне климе, медведица је одбила наређење богова да са повлачењем ледника заједно са младунцима мигрира ка северу. Гнев богова их је претворио у камен, који ће за казну вечно бити на удару моћних таласа. Након тога, како легенда казује, на овим просторима су медведи заувек изгубили своје станиште. Медвеђој стени не можете лако прићи, али ћете сигурно након дуготрајног и обазривог спуштања низ уске и стрме стазе, осетити неизмерно уживање и мир у контакту са импозантним каменим скулптурама, меким песком, погледу ка пучини без краја. Ушушкани у једноставном миру и лепоти који вас окружују, чак и када вам океан делује најмирније, као да је најзад постао лењ и поспан, он ће вас неочекивано и неизбежно заплуснути. Намерно необазриви и неспремни на његову снагу и динамику, отресате капљице воде и честице песка са одеће, задовољни и срећни што посредно на својој кожи, осећате снагу и енергију која може досегнути чак и до обала удаљених континената.

На овом локалитету снажни утисци се нижу један за другим. Није неопходно да поседујете изражену радозналост истраживача природњака, једноставно не можете а да се не запитате која је то тако

Медвеђа стена

пркосна и упорна биљка која успева да изгради непрекидан и скоро једноличан зелени тепих, који доспева чак и до најтеже приступачних литица. Стрме клифове обраста непрегледан покривач ледене траве или хотентотске смокве (*Carpobrotus edulis*), сукулентне биљке која је заједно са лађама морепловаца доспела на обале Средоземља и Атлантског океана из далеке Јужне Африке. Пренета у Европу како би послужила у декоративне сврхе и улепшала паркове и вртове у поседу племства, ова биљка је убрзо показала да људи ипак не могу господарити њеним

распрострањењем. У условима суптропске климе, издашно напајана влажним ваздухом са океана, она се више него лако адаптирала на новим стаништима. Њена агресивна способност брзог ширења ареала, за само неколико стотина година, ледену траву је произвела у доминантну врсту која у свим годишњим добима даје флористички печат овим пределима. Цвета у јарким жути, розе или наранџастим тоновима, обилно рађа јестивим плодом који подсећа на смокву, а велику предност за инвазивно ширење животног простора има и захваљујући томе што

су њени сочни плодови изузетно укусна храна глодарима. Ледена трава ублажава стрме литице, чини их мање застрашујућим у свој њиховој грубој форми и стрмом стрпоштавању ка океану који никада не мирује.

Присуство сведено на све мање површине станишта, захваљујући благонаклоној клими и плодном земљишту чије је гостопримство „злоупотребила” ледена трава, још увек имају све угрожене врсте аутохтоне флоре. Врсте дивљих каранфила (*Dianthus cintranus*) и ловорика (*Daphne laureola*), ириса (*Iris lusitanica*), травуља (*Armeria pseudarmeria*), дивизми (*Verbascum litigiosum*), божиковине (*Ilex aquifolium*) сада настају само фрагменте некада већих и стабилнијих станишта и стављене су под приоритетни статус заштите. И аутохтоне дрвенасте врсте као што португалски храст (*Quercus faginea*), храст оштрика (*Quercus coccifera*), црника (*Quercus ilex*), плутњак (*Quercus suber*), маклен (*Acer monspessulanum*), мастика (*Pistacia lentiscus*), маслина (*Olea europea*) и приморски бор (*Pinus pinaster*) имају данас потиснута и сужена станишта, захваљујући дугом историјском периоду антропогене измене предела.

Дворац Пена

И нескромна разноврсност света животиња сведочи о додиру разноликих климатских, педолошких и вегетацијских утицаја који су допринели настанку станишта за бројне врсте. Иако је савремена фауна сисара овог простора сиромашнија за врсте као што су медведи, вукови, видре, јелени и зечеви, у њеном саставу ипак се налази преко тридесет других врста. Међу њима су лисице (*Vulpes vulpes*), ласице (*Mustela nivalis*), јежеви (*Erinaceus europaeus*) и ровчице (*Sorex granarius*), али и за европски простор ендемичне генете (*Genetta genetta*) које насељавају брежуљкасто побрђе Синтре и ретке врсте слепог миша - медитеранског потковичара (*Rhinolophus euryale*). Небом над ртом Рока и побрђем Синтре господари преко 160 врста птица које за своја станишта и гнездилишта бирају одговарајуће литоралне и брдске пределе. На основу стања угрожености и све мање бројности популација издвајају се љубави корморан (*Phalacrocorax aristotelis*), модрокос (*Monticola solitarius*), бела чиопа (*Apus melba*), планински орао (*Hieraetus fasciatus*), сиви соко (*Falco peregrinus*), ветрушка (*Falco tinnunculus*), пољска еја (*Circus cyaneus*), сова буљина (*Bubo bubo*) и др. Међу ретким и угроженим представницима херпетофауне и ихтиофауне овог парка природе истиче се врста змија отровница (*Vipera latastei*) и рибе из рода скобаља (*Chondrostoma lusitanicus*).

Иако рт Рока симболизује крајњу тачку парка природе Синтра – Кашкаиш, за највећи број посетилаца он представља тек почетак велике истраживачке авантуре кроз богато природно, историјско и културно наслеђе овог предела. Најстарији трагови настањености ових предела потичу још из раног бронзаног доба, а потом и римског периода о чему сведоче не тако ретки археолошки остаци мегалита, гробница, бунара, складишта за храну, силоса и др. Привлачност истих локалитета у побрђу Синтре, препознали су и искористили за формирање својих насебина и некадашњи господари Иберијског полуострва, Мавари. И данас задивљује градитељско умеће, витка елеганција и савршена позиционираност остатака маварског утврђења из 8. века са којег се пружа упечатљив и безграничан видик ка обали и пучини Атлантског океана на западу. Скоро три века, ово утврђење је представљало неосвојиво упориште у одбрани арапских културних и верских тековина на овом делу Европе. Тек са почетком 12. века када га освајају хришћански ратници, оно губи важну одбрамбену функцију.

Простор Синтре је и надаље имао значајну улогу у стварању националног и историјског идентитета Португалије. Ипак, све до средине 19. века културно наслеђе овог простора није добило неки нови

и непоновљиви објекат који би засенио истакнуту вредност маварске тврђаве. Међутим, средином 19. века, тадашњи португалски краљ Фердинад II је одлучио да искористи дар знаменитог пруског архитекте Ешвајга и да на месту оронулог средњовековног језуитског манастира подигне задивљујућу палату, дворца Пена, ремек дело португалског романтизма. Грађен у смелој и никада до тада примењеној мешавини уметничких и архитектонских стилова, само на први поглед нескладних облика, орнаментике и боја, често на ивици кича, и на екстеријеру и у ентеријеру дворца Пена истовремено препознајемо и староегипатске, маварске, оријенталне, ренесансне и елементе готске традиције. Све је још увек у самом дворцу и његовој околини остало у привидно неизмењеном стању, тј. онако како је било 1910. године када га је по проглашењу Португалије републиком, напустила краљица Амелија. Лепота дворца није усамљена у односу на окружење. Он је ушухан у необичан парк, пројектован и припремљен за интродукцију око 150 дрвенастих врста неаутохтоних за предео Синтре. Шетајући парком уживате у вечно зеленој свежини живописних врста које воде порекло из атлантског, медитеранског и макаронезијског флористичког поднебља. Ваздух је испуњен продорним и освежавајућим мирисима еукалиптуса које распршују океански ветрови, чемпреси, приморски борови и разне врсте акација су свако мало у видокругу, а змајево дрво нас подсећа да се не тако далеко у правцу запада можемо преко океана отиснути до његове макаронезијске постојбине. На простору Синтре утисак лепоте, достојанства, богате традиције и великог труда да се кроз градитељство постигне уникатан склад са природом, није усамљен само на примеру дворца и парка Пена. Њима се у средишту места придружују и репрезентативни објекти Краљевске и Монсерат палате. Из тих разлога, нема места сумњи зашто се историјско и културно наслеђе Синтре од 1995. године налази на UNESCO листи светске културне баштине.

Све је на простору Парка природе Синтра - Кашкаиш на граници између бајковитог и реалног, мистичног и романтичног, настало у хармонији са моћима издашне и силовите природе, и људског знања, поштовања и дивљења према њеним вредностима. Боравак на овом рубу Европе сигурно ће вас уверити да не постоје ограничења у креирању лепоте како у природи, тако и у људској машти и стваралачким способностима.

Др Снежана Ђурђић